

BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT İLE DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ ROMANLARININ GENETİK VE TİPOLOJİK YÖNTEMLERLE İNCELENMESİ

Selva ÇELİK*

ÖZ: Karşılaştırmalı edebiyat, farklı edebiyat, kültür ve dillerin aralarındaki benzerlik ve farklılıkları nesnel bir şekilde değerlendiren bilim dalıdır. Bu değerlendirmeler ışığında amaç, farklı toplum ve ulusların birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarını, birbirlerini tanımalarını ve anlamalarını, birbirlerine saygı ve hoşgörüyle yaklaşmalarını, köklü ilişkiler kurabilmelerini sağlamaktır. Karşılaştırmalı bilim incelemelerinde ise karşımıza, farklı kültür ve edebiyatların birbirine benzer toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullardan doğan tarihsel-tipolojik benzerlikleri ve etkilerden doğan tarihsel-genetik benzerlikleri adı altında iki karşılaştırma metodu ortaya çıkar. Tarihsel- tipolojik karşılaştırma iki edebiyat arasında belirlenen benzerliklerin sebebini benzer toplumsal ve siyasal koşullarla açıklarken, tarihsel-genetik karşılaştırma incelenen eserlerin oluşum sürecindeki benzerliklere değinir. Bu çalışmada, karşılaştırmalı edebiyat, karşılaştırmalı edebiyatın tarihi gelişi, temsilcileri, tarihsel-genetik ve tarihsel-tipolojik yöntemler üzerinde durulmuştur. Sırasıyla *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı romanın yazarı, distopya kavramı, romanın özeti ve yazıldığı dönemin toplumsal ve siyasal şartlarına değinildikten sonra roman incelenmiştir. Ardından *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı eserin yazarı Margaret Atwood'un hayatına değinilmiş romanın kısa bir özeti verildikten sonra roman incelenmiştir. En son olarak da baskıcı var olan düzenden kurtulup yaratılmak istenilen dünyaları konu alan George Orwell'ın *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ile Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı romanlar tipolojik ve genetik yöntemlerin harmanlanmasıyla karşılaştırılmıştır. İki roman kahramanının da bu uğurda verdikleri mücadeleler ve sonuçları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, *Damızlık Kızın Öyküsü*, Genetik Yöntem, Tipolojik Yöntem, Karşılaştırmalı Edebiyat

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karşılaştırmalı Edebiyat Programı, selvacelik72@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7099-810X

**ANALYSIS OF THE NOVELS OF *NINETEEN EIGHTY-FOUR* AND
THE HANDMAID'S TALE BY USING GENETIC AND TYPOLOGICAL
METHODS**

ABSTRACT: Comparative literature is a branch of social studies that objectively evaluates the similarities and differences between different literatures, cultures and languages. In the light of this information, the aim is to ensure that different societies and nations know about and understand each other, approach each other with respect and tolerance, and establish deep-rooted relationships. In comparative literature, two methods of comparison arise under the name of historical-typological similarities of different cultures and literatures arising from similar social, political and economic conditions and historical-genetic similarities arising from influences. The historical-typological comparison explains the reason for the similarities between the two literatures with similar social and political conditions, while the historical-genetic comparison refers to the similarities in the process of the formation of the studied works. In this study, comparative literature, historical arrival of comparative literature, representatives, historical-genetic and historical-typological methods were studied. The novel *Nineteen Eighty-Four* is analysed after the term dystopia, the writer of the novel, and the social and political climate the novel was written in are discussed in order. Then the novel about the writer of *The Handmaid's Tale*, Margaret Atwood's life was analysed after a brief summary and background information is presented. Most recently, the novels *Nineteen Eighty-Four* by George Orwell and *The Handmaid's Tale* by Margaret Atwood's have been compared with the blending of typological and genetic methods. The struggles and consequences of the two novel heroes are discussed.

Key words: *Nineteen Eighty-four*, *The Handmaid's Tale*, Genetic Method, Typological Method, Comparative Literature

GİRİŞ

Karşılaştırmalı edebiyat farklı dil, kültür ve edebiyatların aralarındaki benzerlik ve farklılıkları nesnel bir şekilde inceleyen, birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarını, birbirlerine saygı ve hoşgörüyü yaklaşımlarını sağlayan bir bilim dalıdır. Gürsel Aytacı'ya göre karşılaştırmalı edebiyatın amacı, iki veya daha fazla eseri konu motif, biçim, üslup, dil ve düşünce bakımından karşılaştırarak benzer ya da farklı unsurları öne çıkarmaktır (1997, s. 7).

Karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde farklı bilimsel yöntemlerden faydalanılır. Bunlar; incelenecek eserlerin öz ve biçim yönünden değerlendirildiği yapısalcı çözüm türü olan metin incelemeleri, düşünsel boyutu öne çıkaran felsefi incelemeler, dil sistemiyle ilişkili dilbilimsel çalışmalar, okurun algısıyla bağlantılı olan alımlama estetiği, psikanalitik

çalışmalar, feminist incelemeler, sınıf yapısı göz önüne alınarak yapılan Marksist çözümlenmelerdir (Pageaux, aktaran Atalay, 2019, s. 50-51).

Sosyalist ülkelerde yapılan karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde Sovyet edebiyat teorisyeni Aleksander N. Veselovski'nin (1838-1906) insanlığın toplumsal gelişiminin bilinci çerçevesinde yaptığı, incelemeler örnek alınır (Göbenli, 2005, s. 86). Sovyet edebiyat tarihçisi ve dilbilimcisi Victor Zirmunskij de Veselovski'den yola çıkarak barbarlık döneminde ve feodalizmin ilk aşamasında ortaya çıkan kahramanlık destanlarını, Sırp ezgilerini, Rus efsanelerini, kahramanlık destanlarını, Türk ve Moğol destanları ile karşılaştırarak toplumsal benzerlikleri öne çıkarır (Krauss, 1987, s. 127, aktaran Göbenli, 2005, s.88). Marksist toplumsal gelişim yasasıyla benzerlikler taşıyan bu karşılaştırma aynı toplumsal ve ekonomik şartlara sahip toplumlarda iletişim olsun ya da olmasın benzer türlerin ve biçimlerin ortaya çıkacağını savunur.

Zirmunskij feodalizm dönemindeki edebiyatları inceleyerek Batı ve Doğu toplumlarının tarihsel- tipolojik benzerliklerini de ortaya çıkarmış olur:

“Kahramanın mucizevi şekilde dünyaya gelişi; onun (kahramanın) büyüğü yaranamazlığı; çocukluğunun erken döneminde yaptığı iyilikler; feodalade bir savaş atını ve doğüstü gücü olan bir kılıcı kazanması; kahramanın ve savaş arkadaşlarının sayısız düşmanla ejderha ve başka yaratıklarla ya da korkunç çirkin ve inanılmaz güçte bir canavarla yaptıkları çatışmalarda-kanıtladıkları cesaretleri ve güçleriyle geleneksel biçimde idealize edilmeleri. Öteki benzerlikleri ise: İkili bir çatışmanın sonucunda aynı cesarete sahip iki kahraman arasında gerçekleştirilen kan kardeşliği; kahramanın savaşta koruduğu ve sonunda da evlendiği savaşçı-kızın tipik kişiliği; ve eş arayışındaki epizotlarda ata binmeyi, ok atmayı, görüşmeyi vd içeren bir yarışta 'kahramanca kur yapmak'” (Zirmunskij, 1980, s. 78, aktaran Göbenli, 2005, s. 89-90).

Zirmunskij'in tarihsel-tipolojik karşılaştırma metodu Sovyet ülkelerinde yapılmış karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde kaynak olarak görülür. Göbenli'ye göre Çekoslovak edebiyat bilimcisi Dionyz Durisin için ise karşılaştırmalı edebiyat biliminin amacı, ulusal edebiyatlar arasındaki ilişkinin çeşitliliğini, öznelliklerini ve orijinalliklerini bir bütün olarak

değerlendiren tipolojik ve genetik incelemeler yoluyla açığa çıkarmaktır (2005, s. 94). Dolayısıyla Durisin'e göre karşılaştırmalı edebiyat bilimi sadece benzerlikleri değil, farklılıkları da tarihsel olarak yorumlar. Modern edebiyat teorilerinin felsefecisi Peter V. Zima da Durisin ile aynı görüşü paylaşır:

“Tipolojik benzerlikler ya da analogilerin temeli, benzer toplumsal ve ekonomik gelişmeler iken genetik benzerliklerin kaynağı etkilerdir. (...) Edebiyattaki benzerlikler de ‘tipolojik’ ve ‘genetik’ bazda görülebilir: Robert Musil’in ‘Der Mann Ohne Eigenschaften’ ile Italo Svevo’nun ‘La Coscienza di Zeno’su arasındaki kurgu ve konu akrabalığı, Viyana ve Trieste halkının benzer toplumsal gelişimi ile açıklanabilirken (yani Tuna monarşisi çerçevesinde), Sırp ve Fransız Sürrealizmi arasındaki benzerlik daha çok genetik, yani Sırbistan’daki Fransız kültür etkisinin sonucudur” (Zima, 2011, s. 537, aktaran Aytaç, 2019, s. 96) der.

Durisin’in ve Zima’nın görüşünden hareketle çalışmamızın konusunu oluşturan 20. yüzyılın en popüler distopik romanlarından biri olan George Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı eseri ile kadınsı bir bakış açısının hâkim olduğu Margaret Atwood’un 1985’te yayımlanan *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı eseri tipolojik ve genetik yöntemler ile karşılaştırılmıştır.

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı eser İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği’ndeki komünizm, totaliter rejim ve beraberinde getirdiği bozuklukları eleştirir. Eserde baskıcı sistemin kontrolünde ‘Parti’ ve onun diktatör lideri ‘Büyük Birader’in yönetimindeki ‘Okyanusya’da sınıf ayrımına maruz kalan bir toplum anlatılırken bu sistemi değiştirmeye çalışan, özgür bir insan olmaya devam edebileceğini savunan başkarakter Winston’ın sonuçsuz kalan çabaları gözler önüne serilir.

Damızlık Kızın Öyküsü adlı eser de ise Gilead rejiminin baskısı altında yaşadığı distopik toplumda, başkahraman Fredinki’nin (Offred), cesaret edip ütopyik hayallere dalması, özgürlüğünü, kimliğini ve kadınsılığını zihninde yeniden inşa etmeye çalışması konu alınır.

1. BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT

1.1. George Orwell'ın Hayatı

Asıl adı Eric Arthur Blair olan George Orwell 23 Haziran 1903 yılında İngiliz bir ailenin çocuğu olarak İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın Bengal eyaletinin Montihari kentinde doğar. Babası Hindistan'da görevli bir memur olan Orwell Muson ikliminden olumsuz etkilendiği için annesi ve kız kardeşleri ile İngiltere'de yaşayarak dokuz yaşına kadar babasından uzak kalır. Sekiz yaşında St. Cyprian's adındaki katı bir disiplinle yönetilen okula bursla başlaması yazarın nefretle baktığı diktatörlükle ilk tanışmasıdır. Daha sonra kraliyet bursuyla Eton Okulu'na devam eden Orwell, *Cesur Yeni Dünya* adlı kitabın yazarı Aldous Huxley'in öğrencisi olur. Üniversiteye maddi sıkıntılar sebebiyle devam edemeyen yazar çalışmak amacıyla Hindistan'a geri döner. Üniversiteye maddi sıkıntılar yüzünden devam edemeyen Orwell, 1924 yılında ilk önce Hindistan'ın Burma (bugünkü Myanmar) bölgesinde polis teşkilatında çalışmaya başlar. Ardından Thanlyin'de polisliğe devam eder. Üç yıl sonra 1927'de 'Dang Humması' hastalığına yakalanır ve İngiltere'ye döner. Yazar olmaya karar veren Orwell, Burma'ya dönmekten vazgeçer. İngiltere'de Hawthorne Lisesi'nde ders verir, ancak zatürre hastalığına yakalanarak öğretmenliğe devam edemez. 1941 yılında BBC Radio'da, Hindistan için sunuculuk yapar.

Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliğini eleştiren *Burma Günleri* Orwell'ın ilk romanıdır. Orwell'ın 1922-1927 yılları arasındaki beş yıllık bir dönemde Hindistan İmparatorluk Polisliği yaptığı günlerin izlerini taşıyan romanın Orwell'ın bir iç hesaplaşması olduğu söylenebilir. *Paris ve Londra'da Beş Parasız* Orwell'ın yoksulluğun toplumlar için büyük bir sorun olduğu düşüncesinin hâkim olduğu romanıdır. *Papazın Kızı* yoksulluk temasının işlendiği bir diğer eseri olmasıyla beraber din ve eğitim kurumlarındaki çarpıklıkları ele alır. Gordon isimli şair olmak isteyen bir gencin yaşamını konu alan *Aspidistra* adlı romanı ise 1930'lu yıllarda Londra'da geçer. Kitapta yine yoksulluk ele alınırken sanatın değersizleştiğine, paranın insanları köleye dönüştürdüğüne değinilir. Ekonomik sıkıntıların altının çizildiği, Marx'ın düşünce sisteminin temel alındığı *Wigan İskelesi Yolu* adlı eserde kapitalist sistemin insanlar arasında açtığı uçurumdan bahsedilirken sosyalizmin neden hâlâ uygulanamadığına vurgu yapılır. 1938 yılında

yayımlanan İspanya İç Savaşı'nı konu alan *Katalonya'ya Selam* adlı eserde yazar, sosyalizm ve komünizm gibi sistemlerle adeta hesaplaşma içine girer.

Orwell'in 1945 yılında yayımlanan *Hayvan Çiftliği* adlı eserinde ise dönemin sosyal ve siyasal durumunun ironisinin metne hâkim olduğu görülür. 1949'da yayımlanan yazarın distopyası olduğu söylenebilecek, makalemizin de konusu olan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı eserde ise özgürlüğün, bireyselliğin ve geçmişin yok edilişi, yaratıcı düşüncenin kaldırılışı, dil ve düşüncenin yozlaştırılmasının altını çizerken; insan psikolojisinin siyaset, ekonomi, aile ve eğitim gibi kurumlarla ilişkisi ele alınır. İnsanın bağımsız bir şekilde yaşamını sürdürmesini imkânsızlaştıran bir siyasi anlayış gözler önüne serilir. 2008 yılında Times Gazetesi'nin yaptığı 1945'ten bugüne en iyi elli İngiliz yazar sıralamasında ikinci sırayı alan George Orwell 21 Ocak 1950 yılında hayatını kaybeder (Doğan, 2016).

1.2. Distopya

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı romanın ana gövdesini ideal toplum tasavvuru oluşturur. İnsan doğduğu andan itibaren yaşadığı dünyayı kendine yaşam alanı oluşturacak biçimde değiştirme çabası içerisine girer. Ütopyalar da kendisini hem fiziksel hem de zihinsel olarak geliştirmesini sağlayan bu çaba sayesinde oluşur. Amaç, daha iyi ve güzel bir toplum içerisinde yer almaktır. Bu romanda da farklı kimliklerin benzeştirilerek yok edildiği, adalet ve özgürlüğe yer verilmediği, düşünemeyen ve sorgulayamayan bireylerin yetiştirildiği totaliter bir düzenle kurulmak istenen distopik bir toplum kurgusunun korku yaratmasına karşı uyarılar dikkat çeker.

Her dönem her toplumda ideal olana ulaşma isteği hakimdir. Sınırsız güzelliklerin, özgürlüklerin hüküm sürdüğü, suçun ve kötülüğün yok edilmiş olduğu ütöpik bir toplumdur hayal edilen, ancak 20. yüzyılda milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan distopik toplumların da hayal edilmediğini söylemek yanlış olur. Bu distopik kurgular gelecek nesillere bir uyarı olabileceği gibi var olan düzeni de kurgular.

Ütopya, güzel ve iyi bir dünyanın hayalinin kurulması iken Yunanca olumsuzluk bildiren 'dis' ekiyle, 'yer' anlamına gelen 'topos' kelimesinin birleşmesiyle oluşturulan distopya; ütopya kavramının karşısı anlamına

gelen, duygunun, özgürlüklerin, sevginin, güzelin, adaletin, dilin, tarihin ve düşünmenin yok edildiği yerdir (Bezel, 1984, s. 5).

1868 yılında John Stuart Mill tarafından gerçekleştirilen bir konuşmada ilk kez kullanılan distopya kavramı “kötü bir yer” anlamında kullanılmıştır. Mill, distopya kavramını hayal edilebilecek en kötü durumu, kaosu, zorbalığı veya yönetimi ifade edebilmek için kullanmış aynı zamanda gerçekleşmesi için bir umut beslerken dikkat edilmesi gereken bir ütopya olarak nitelemiştir (Roth, 2005, s. 230).

Teknolojinin gelişmesi ve makineleşmeyle, kol gücüne ihtiyacın azalması, ezilen bir kesimin ortaya çıkışı distopya kavramının önem kazanmasına vesile olur. Kumar’a göre ütopya ile distopya arasındaki ilişki şu şekildedir: “Ütopya orijinal, karşı ütopya kopyadır, yalnızca sanki daima siyah renklidir”. “(...) Karşı ütopya malzemesini ütopyanın olumlamasını reddeden bir tavırla yeniden kur[maktır]” (2006, s. 172).

Anlaşıldığı üzere distopya var olabilmek adına ütopyaya ihtiyaç duyar. Kumar’a göre (2006), distopyaların diğer bir özelliği de Augustinyenci olmasıdır. Şöyle ki, ilk günahın etkisindeki insanlığın zayıflığı, hırslı ve açgözlü özelliklere sahip olmaları onları bu günahın devam ettiricisi yapar.

1.3. Romanın Özeti

Winston Smith, Londra’nın İktidar Partisi’nin düşük rütbeli bir üyesidir. Okyanusya’da yaşar. Gittiği her yerde, her alanda Tele-ekranlar aracılığı ile parti tarafından gözetlenir. Ekranlarda da Büyük Birader olarak bilinen büyük liderin yüzü görülür. Okyanusya halkının tüm yaptığı Parti tarafından kontrol edilir. Düzene karşı bir düşünceye sahip olmak kişinin ‘Düşünce Polisleri’ tarafından buharlaştırılarak cezalandırılması gereken en büyük suçtur.

Winston, Okyanusya’da dört bakanlıktan biri olan Gerçek Bakanlığı’nda çalışır. İşi, odasında bulunan iki basınçlı borunun birinden gelen eski gazeteleri, kitapları, dergileri, broşürleri, sürekli yayınları, fotoğrafları, filmleri, siyasi ya da ideolojik yönden önem taşıyan her türlü kitap ve belgeleri diğer borudan yollanan mesajlar doğrultusunda düzenlemektir. Adeta geçmiş günü gününe, dakikası dakikasına Winston tarafından güncellenir. Yok edilmesi gereken belgeler ise bellek deliği denen

bir yarıktan atılarak dev fırınlara gönderilir. Tarih ve geçmiş Parti'nin istediği şekle getirilir. Tüm varolan kanıtlar silinir. Bir gün kendisini izleyen Düşünce Polisleri'nin bir muhabiri zannettiği siyah saçlı güzel bir kıızı fark eder. İsminin Julia olduğunu öğrendiği kızıdan kendisini sevdiğine dair yazılı bir kâğıt alan Winston, onunla yasak olan cinsel birlikteliğe başlar. Sık sık ormana veya ikinci el mallar sattığını zannettikleri oysa romanın sonunda Düşünce Polisi olduğu anlaşılan Bay Charrington'ın dükkânına giderek birlikte olurlar. Partiden nefret eden Winston ve Julia bir gün kendileriyle aynı düşüncelere sahip olduğunu düşündükleri İç Parti üyesi O'Brien'in evine gider Parti karşıtı Emmanuel Goldstein'in Kardeşlik Bildirisi'nin bir kopyasını alırlar. Kiraladıkları Bay Charrington'ın dükkânının üst katında bu kitabı okurken Düşünce Polisleri'ne yakalanarak işkence yapılmak üzere Sevgi Bakanlığı'na götürülürler. Kendilerine işkence yapan O'Brien'in da casus olduğunu öğrenirler. O'Brien tarafından beyni yıkanmaya çalışılan Winston partiye karşı gelenlerin en son gönderildikleri 101 no'lu odaya gönderilir. Orada da en çok korktuğu şey olan sıçanlarla karşı karşıya getirilerek işkence görür, ancak çektiği acılardan kurtulmak için Julia'nın ismini haykırır: *"Juila'ya yapın! Juila'ya yapın! Beni bırakın! Julia'ya yapın! İstediginizi yapın ona, umurumda değil. Yüzünü paralasınlar, her yerini yalayıp yutsunlar. Beni bırakın! Julia'ya yapın! Beni bırakın!"* (Orwell, 2012, s. 309).

Winston kurtulmak için Julia'nın adını bu şekilde haykırdığında O'Brien tarafından sıçanlara yem olması engellenir ve Winston ruhu paramparça, beyni bomboş bir şekilde serbest bırakılır. Dışarıda Julia ile karşılaştığında her ikisi de artık birbirlerine bir şey hissetmez. Roman ikisinin de her şeyi tümüyle kabullenmeleri ve Büyük Birader'i sevmeyi öğrenmeleri ile sona erer.

1.4. Eserin Yazıldığı Dönemin Toplumsal ve Siyasal Şartları

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, 1947-1948 yılları arasında yazılan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı romanın adı *Avrupa'daki Son Adam*'dır. Yaşamı, hayat görüşü ve hocası Aldous Huxley'nin, Orwell'ı distopik bir eser yazmaya yönelttiği şüphesizdir. Romanda yazarın, dönemin İngiltere'sinin portresini çizdiğini söylemek mümkündür. Arkadaşı Jullian Symons da dönemle ilgili şöyle bir yorum yapmıştır:

“Bin Dokuz Yüz Seksen Dört bir yönüyle 1939’da başlayan savaş sırasında Britanya’da yaşayan herhangi birine tanıdık gelen bir dünya hakkındaydı. İstihkaktaki düşük, iğrenç yemekler, bazen bulunamayan ve hakikiliği daima şüpheli olan içecek, kitap ortaya çıktığında bunlar hâlâ bizimleydi” (Kumar, 2006, s. 467).

İkinci Dünya Savaşı sona erdiği sırada faşist hükümetler devrilirken, Almanya’da Doğu-Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sovyetler Birliği ve Amerika arasında soğuk savaş başlarken, Afrika ve Ortadoğu’da devletler bağımsızlığını kazanmış, Çin’de ise komünizm yayılmaya başlamıştır. Roman dünyada işte böyle değişiklikler cereyan ederken yazılmıştır. Yazarın Burma’da görevli iken edindiği izlenimleriyle ve İngiliz emperyalizmine tepkisiyle eserini inşa ettiğini söylemek mümkündür. Orwell romanı kaleme almasıyla ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Geçtiğimiz on yıl boyunca en çok yapmak istediğim şey politik yazıyı bir sanata dönüştürmektir. (...) Çünkü ifşa etmek istediğim bazı yalanlar, dikkat çekmek istediğim bazı gerçekler var. (...) Görev, bu çağın bizi yapmaya zorladığı gerçek halk ve toplumsal aktiviteler yoluyla benim içime işlemiş olan hoşlandığım ve nefret ettiğim şeylerin uzlaşmasını sağlamaktır” (Uysal, 2012, s. 134).

Dünyanın değişimi sırasında yazılan ve Orwell’in hayatının portresini çizen kitabın uyarı niteliğinde distopik bir eser olduğu açıktır. Orwell faşist ve totaliter liderlerin yönetiminden uzak durulması gerektiğinin altını çizer.

‘Soğuk Savaş’ın yoğun olduğu günlerde, Orwell’in adının da geçtiği Amerika tarafından uygulanan kültürel savaşın sanat, edebiyat ve bilimdeki politik yansımalarını taşıyan Frances Stoner Saunders’ın *Parayı Verdi Düdüğü Çaldı* adlı kitabı ise topluma belli bir inancı benimsetmek amacıyla ayrılan bütçenin kime, neye ve nasıl harcadığını konu alır. Kitapta Saunders yazma amacını giriş kısmında Archibald Macleish’e ait bir alıntıyla özetler: *“Tarih diyordu Archibald Macleish bir yazısında; müziğin duyulmadığı ölü noktaları olan, kötü inşa edilmiş bir konser salonuna benzer. Bu elinizdeki kitap işte bu ölü noktaları bulmayı amaçlamaktadır”* (Saunders, 1999).

Yazarın “ölü noktaları bulmak” olarak ifade ettiği kuşkusuz resmi tarihin arkasındaki hakikatlerdir, ancak bu hakikatlere ulaşmak belgelerin ele geçirilmesiyle mümkün değildir. Yazar ortada dönen üçkâğıtların, gizli

bağlantıların önemini vurgulamak için kitabı yazdığını belirtir. Yirmi altı bölümden oluşan kitabın her biri alt başlık özelliği taşıdığından dolayı kitabı aslında propaganda; kurum, kuruluş ve cephelerin kuruluş aşaması, işleniş süreci ve deşifre olduğu dönem olarak üç bölüme ayırmak mümkündür.

Edward Said'e göre, E.P Thompson, NATO'nun 'Soğuk Savaş'ta siyasi ve askeri kurumlarının dışında, kültürü de kullandığı, entelektüelleri iki farklı yöne düşünsel olarak yönlendirdiği bu döneme, 'Natopolitan' adını verir (Said, 1999). Bu süreçte romanlara, sinema filmlerine, resim galerilerine ve entelektüellerin makalelerine istihbaratın çabasıyla ideoloji bilinçli bir şekilde yerleştirilir. Kitapta George Orwell, Raymond Aron ve Stephen Spender gibi isimlerin olmasının o dönemi aydınlattığını söylemek mümkündür. Entelektüellerin ve sanatçıların arada kaldığı bu zor süreçte bir tarafa yönelmesi kaçınılmazdır. Sürdürülen politikaların yıkıcı olduğu Kültürel Soğuk Savaş döneminde sol, Amerika'nın ve Rusya'nın iktidarına boyun eğmek üzere ikiye bölünür. Bu dönem Picasso'nun Stalin portresini yaptığı bir dönem olmakla beraber, Neruda'nın Stalin'e yazdığı yazıların olduğu bir dönemdir denilebileceği gibi; diğer taraftan Orwell'in ideolojik romanlar kaleme aldığı ve Pollack'ın CIA eliyle parlatıldığı bir dönemdir de denilebilir (Johnson, 2001).

Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilâtı CIA tarafından Soğuk Savaş döneminde aralarında George Orwell, Arthur Miller ve Ernest Hemingway gibi daha pek çok aydın yazarın kullanıldığı iddia edilir. Kitaba göre CIA Ford Vakfı ve daha pek çok muhtelif vakıf aracılığıyla Batılı aydınlara filmler çektirip kitaplar yazdırır. Saunders'a göre bu durum şöyle açıklanır:

"Savaş Sonrası Avrupa'da bilerek ya da bilmeyerek (...) bu gizli harekete adı bir şekilde karışmamış pek az yazar, şair, ressam, tarihçi, bilim adamı ya da eleştirmen vardı. Amerika'nın bu casusluk kurumu yirmi yıldan uzun bir süre hiçbir engelle karşılaşmadan, kendini ele vermeden, Batı'da ve Batı için ifade özgürlüğü adına kültürel bir cephe oluşturan kültürlü ve çok yetenekli iş başında tuttu" (Saunders, 1999).

CIA'nın uyguladığı metodu özetler nitelikte olan kitap, Saunders'a göre: *"Propaganda yapmanın en iyi yolu hiç yapmıyormuş gibi yapmaktır"* (1999), dolayısıyla etki altında olanlar bunu propaganda olarak göremeyecektir.

Yakın arkadaşlarını CIA'ye ihbar eden George Orwell'ın listesinde John Steinbeck ve Bertrand Russell da vardır. Kitaptaki bilgilere göre CIA tarafından finanse edilen bu filmlerin George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* (yönetmen: Louis de Rochemont) ve *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün (yönetmen: Peter Rathvon) ilgiyle karşılanması için bedava kuponlar dağıtılıp New York gazetelerinde başyazılar yazdırılır.

1.5. Romanın İncelenmesi

Roman George Orwell'ın yarattığı bir polis ve parti devleti olan Okyanusya, anlatılan uluslararası sistem ile Winston Smith'in psikolojik durumu ve olaylar karşısında şekillenen düşünceleri olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

İngiliz Sosyalizmi ideolojisine göre yönetilen Büyük Birader'in yönetimindeki devletin temel amacı, halkı kontrol edip Parti varlığını sürdürmektir. Dolayısıyla Büyük Birader'in her şeyi kontrol eden gücü ve toplum mühendisliğinin çalışmaları ile dış dünyadan tamamen bağımsız bir halk yaratılır. Düşünce Polisleri tarafından sürekli gözetlenen halk, kendi çevresinde bile neler olduğunun farkında olamayacak kadar kör edilir:

“Nereye baksanız, siyah bıyıklı surat karşınızdaydı. Biri de hemen karşığı evin ön cephesindeydi. BÜYÜK BİRADER'İN GÖZÜ ÜSTÜNDE yazan posterdeki kapkara gözler Winston'ın gözlerine dikilmişti. Sokakta, bir köşesi yırtılmış başka bir poster rüzgârla inip kalktıkça, altından INGSOS sözcüğü bir görünüp bir yok oluyordu. Uzaklarda bir helikopter damların arasında alçaldı, kocaman masmavi bir sinek gibi bir an havada asılı kaldı, sonra bir eğri çizerek ok gibi ileri atıldı. Pencereleden insanların evlerini gözetleyen polis devriyesiydi bu. Ne ki, devriyeler önemli sayılmazdı. Bir tek Düşünce Polisi önemliydi” (Orwell, 2012, s. 12).

Ülkede, her konuya hâkim Büyük Birader'in emrinde toplum mühendisliği yapan savaşlarla ilgilenen Barış Bakanlığı, yasa ve düzeni sağlayan Sevgi Bakanlığı, ekonomi işlerinden sorumlu Varlık Bakanlığı ve yanlışlıkları yine yanlışlıklarla düzelten Gerçek Bakanlığı olmak üzere dört bakanlık vardır. Roman kahramanı Winston Smith de haberler, eğlence, eğitim ve güzel sanatların hâkim olduğu Gerçek Bakanlığı'nda görev alarak daha önce yapılmış olan tüm yanlış haberleri, saçmalıkları yine saçmalık ve

yalanlarda örtbas etmeye çalışır. Okyanusya'nın İngilizce olan dili her yıl insanların düşüncesini köreltmek, dolayısıyla düşünce suçlusu olmalarını engellemek için "Yeni söylem" adlı bir sistemle biraz daha daraltılır. Toplum, partililer (iç-dış) ve halkın %85'ini oluşturan işçi sınıfını temsil eden proleterlerden oluşur. Her yere kurulan Tele-ekranlar sayesinde parti aleyhinde konuşan, kurallara uymayan insanlar buharlaştırılır ve kendilerinden hiçbir iz bırakılmaz.

Her gün hem alıcı hem verici olan bu tele-ekranlardan İki Dakika Nefret Programı yayımlanarak halk düşmanı olan Emmanuel Goldstein'in yüzü ekrana yansıtılır:

"İki Dakika Nefret izlenceleri her seferinde değişirdi, ama Goldstein'in başrolde olmadığı bir tek izlençe yoktu. Goldstein baş haindi, Parti'nin saflığını bozan ilk kişiydi. Daha sonra Parti'ye karşı işlenen tüm suçlar, tüm ihanetler, baltalama eylemleri, sapkınlıklar, sapmalar doğrudan doğruya onun öğretisinden kaynaklanmıştı. Goldstein her nerede ise hâlâ ayaktaydı ve fesat karıştırmayı sürdürüyordu; belki deniz aşırı bir ülkede yabancı ağababalarının koruması altındaydı, kim bilir, belki Okyanusya'da bir yerde gizleniyor bile olabilirdi; ara sıra böyle bir söylenti dolaşıyordu" (Orwell, 2012, s. 22).

Ayda bir hafta ise elektrik, su gibi temel ihtiyaçların kısıtlandığı Nefret Haftası kutlanır: "(...) son günlerde gündüz saatlerinde elektrik kesintisi uygulanıyordu. Nefret Haftası'nın hazırlıkları kapsamında alınan tutumluluk önlemlerinin bir parçasıydı bu" (Orwell, 2012, s. 11).

Proleterler dışında aşk ve tutkunun yasak olduğu ülkede sadece çocuk yapmak için cinsellik yaşanır. Hepsi birbirinin kopyası üç yüz milyon insanın yaratıldığı toplumda devrimden önce nasıl yaşanıldığını merak eden Winston, çocuklar için hazırlanmış olan tarih kitaplarını karıştırır ve ikinci el eski eşya satan bir dükkândan aldığı defterle tele-ekranların görüntü alamadığı bir noktada günce tutmaya başlar.

Eserde dünya Avrasya, Okyanusya ve Doğu Asya olmak üzere üç devlete bölünür. Üç süper güç arasında rastgele oluşturulan sınırlar savaşın sonuçlarına göre değişiyor olsa da genellikle coğrafi konuma uyar. Avrupa ve Asya anakarasının tüm kuzeyini kapsayan Portekiz'den Bering Boğazı'na

kadar olan ülke Avrasya; Kuzey ve Güney Amerika, Britanya Adaları'nın bulunduğu Atlas Okyanusu, Avustralya ve Afrika'nın güneyini kapsayan Okyanusya; Çin, Japon Adaları, Mançurya, Moğolistan ve Tibet'i kapsayan Doğu Asya'dır. Avrasya'yı uçsuz bucaksız toprakları, Okyanusya'yı Atlas Okyanusu ve Pasifik'in engin suları, Doğu Asya'yı ise doğurganlığı ve çalışkanlığı ön plana çıkarır. Son yirmi beş yılda bu üç devlet arasında sürekli soğuk savaş vardır. Ancak meydana gelen bu çatışmalardan sokaktaki insanın haberi yoktur. İşgücü mücadelesinin hâkim olduğu savaşta amaç aynı zamanda Tanca, Brazzaville, Darwin ve Hong Kong'u ele geçirmektir.

Teknoloji geliştiği halde bugün dünya elli yıl öncesinden daha ilkeldir. 1950'lerdeki nükleer savaşın açtığı yıkımların yaraları hiçbir zaman tam anlamıyla sarılamamıştır. Diktatör liderlerin ihtirasları ve hırsları yüzünden de soğuk savaşlara ve dünya savaşlarına maruz kalan ulusların kaderleri yok olur. Orwell'e göre de totaliter rejimden kaçış yoktur. Romanda da içinde bulunduğu ortama, akıl dışı bulduğu sisteme kendince direnmeye çalışan Winston yanına yasak ilişki yaşadığı Julia'yı alır. Ancak Düşünce Polisleri tarafından yakalanmaları uzun sürmez. Beyinleri yıkanarak öğrenme, kavrama ve kabullenme ile etkisiz hale getirilirler. *"Düşünce suçu ölümü gerektirmez. Düşünce suçunun kendisi ölümdür"* (Orwell, 2012, s. 304). Özgürlük 2+2=4 diyebilmektir. Buna izin verilir ise arkası gelir. Kısa süre sonra da insanlar ruhsuz otomatlara dönüştürülür. En acısı da bunun farkında bile değillerdir.

Romanda, aile kurumunun, geçmişin ve bireyselliğin yok edilmeye çalışıldığı gözler önüne serilirken, siyasi yapılara yönelik çelişkilerin, dil ve düşünce üzerine yozlaşmaların yaşandığının, yaratıcı düşüncenin ortadan kaldırıldığının, zihnin kontrol altına alındığının insanların makineleştirildiği totaliter bir düzenin altı çizilir. Uyarı niteliğindeki eserde en önemli nokta ise insanın düşünmesine gem vurularak bir şeyler üretebilmesine engel olunmasıdır. Amaç, bireyi hem toplumdaki hem de kendinden uzaklaştırarak yabancılaşmasını sağlamak hem düşünemeyen hem de üretemeyen bireyler üzerinde hâkimiyet kurabilmektir.

2. DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

2.1. Margaret Atwood'un Hayatı

Kanadalı şair, yazar, denemeci, eleştirmen, feminist ve çevre aktivisti olan Margaret Atwood ütopya ve distopya kavramlarını birleştirerek üstopya adını verdiği kendine özgü bilimkurgu türündeki romanlarıyla tanınır (Atwood, 2017, s. 2). 2017'de Alman Basım ve Yayıncıları Derneği Borsa Birliği tarafından verilen Barış Ödülü'ne layık görülen Atwood'un, *Kör Suikastçı*, *Tufan Zamanı*, *Antilop ve Flurya*, *Damızlık Kızın Öyküsü*, *Cadı Tohumu*, *Nam-ı Diğer Grace* gibi romanları da dünyanın en saygın edebiyat ödülllerinden biri olan ve sadece İngiliz Milletler Topluluğu veya İrlanda Cumhuriyet vatandaşı olan yazarlara verilen 'Man Booker Ödülü'ne layık görülmüştür. Eserleri Türkçe de yayımlanan 1939 yılında doğan yazar halen Kanada'da yaşamını sürdürmektedir.

Atwood'un okuyucuya distopik bir dünyanın kapılarını açtığı *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı romanı 1985'te yayımlanır. Eser, yazarın en çok bilinen romanı olma özelliğini temasından aldığı gücüne borçludur. *Gün ve Gece* adlı başlıklar altında birbirinden farklı düşüncelerin hâkim olduğu eserde, baskı altındaki distopik bir toplumda başkahraman Fredinki'nin (Offred) zihninde yeni ve özgür bir kadın yaratmaya çalışması gözler önüne serilir.

2.2. Romanın Özeti

Roman Fredinki'nin de içerisinde yer alan, spor salonunda Teyze diye adlandırılan kadınlar tarafından yönetilen bir grubun tasviri ile başlar. İlerleyen sayfalarda ise 'Gilead Cumhuriyeti'nde yaşadıkları ve farklı görevlere üstlendirildikleri görülür.

Sürekli kırmızı giyen, bazı ailelere çocuk verebilmek için görevlendirilen Fredinki'nin de içinde bulunduğu gruba 'Damızlık Kız' adı verilir. Roman, komutan ve eşi için görevlendirilen Fredinki'nin, hikâyesini şimdi ile harmanlayarak anlatmasıyla ilerler. Fredinki, eşinden ve kızından zorla koparılışını, komutan ve eşinin yanında nasıl kısıtlamalar altında yaşam sürdürdüğünü dile getirir.

Romanın sonunda arabaya binerken şoför Nick'in "güven bana" (Atwood, 2017, s. 362) demesi Fredinki'nin yeraltı kuruluşu olan Mayday

tarafından kurtarılmış olabileceğini düşündürür. Karamsar bir tablonun hâkim olduğu eserde Fredinki hem erkeklerin hem toplumun hem de kadınların kurbanı olur. Kurtuluşunu kendi zihninde gerçekleştiren Fredinki, yaşadığı tüm felaketlere rağmen kendi hikâyesini anlatarak ayakta kalmayı başarır.

2.3.Romanın İncelenmesi

Ütopya, ileriye yönelik tasarlanan, gerçekte mevcut olmayan ideal toplum biçimi iken distopya, ütopyik toplum anlayışının antitezi olan otoriter ve baskıcı bir sistem olarak ifade edilir. Sadece devlete ve düzene itaat edildiği, insanların özel hayatlarının ortadan kaldırıldığı distopyalarda umuda yer yoktur. Erkeklerin egemen olduğu distopyalarda kadınlardan kurallara karşı gelen cinsiyetsiz yaratıklar gibi bahsedilirken, 20. yüzyılın sonlarına doğru kadın yazarlar tarafından kaleme alınan feminist distopyalarda ana tema kadın olup olaylar kadın bakış açısıyla ele alınır. Yazarın bakış açısı, kadınların konumu ve karşılaştığı sorunlar romanın “feminist distopik” bir eser olduğunun altını çizer.

Kâmil Aydın’a göre, toplumun güçlü olan kesiminin kadının kimliği konusunda bilinçsiz ve ilgisiz olması kadın olmasının en büyük sorunudur. Tanınmak için çabalayan kadının kimliğinin sadece baskı ve sömürü için kullanılmasından rahatsızlık duyan feministler eleştirel sınırların tekrar gözden geçirilmesinin üstünde durur ve cinsiyet yapılanmasına odaklanır (1999, s. 135).

Feminist distopyalarda yazarlar, kadın karakterlerin durumunu dramatize etmek adına doğurganlık özelliklerine değinerek ana tema olarak üremenin altını çizerler. Romanda da ‘Gilead Hükümeti’ndeki değerleri reddederek zihninde oluşturduğu yeni kimliği ile kurtuluşa yönelen karakter feminist çerçeveden ele alınır.

Köktenci Hıristiyanlardan oluşan Gilead Hükümeti’nin temelini damızlık kızlar oluşturur ve bu kızlar sadece bunun için var olmaktadır. Ülkenin saplantılı tutumuna karşı oluşturulan eleştirinin feminist özelliği taşıdığı dikkat çeker. 60’lar sonrası feminizm anlayışına göre tek bir dil, din, sınıf ve kadın reddedilen eğilimlerdir. Doğru bir feminizm eleştirisi beraberince çoğulculuğu gerektirmelidir ki ses getirebilsin, ancak Fredinki’nin dünyasında bu mümkün değildir. Romanın sonuna doğru

Fredinki'nin bunu kendi çabasıyla değiştirmeye çalıştığı görülür. Kimliğinden kopmamak ve kurban olmaktan kurtulmak için kendi hikâyesini oluşturur.

Her şeyin erkekler tarafından kontrol edildiği romanda kadınlar, Damızlık Kızlar, onlardan sorumlu olan Teyzeler, işçi kadınlar, hizmetçiler ve ev kadınları olarak farklı renkte kıyafet giymek zorunda bırakılırlar. Oysa altmışlar sonrası feminizmde hem postmodernist hem de postkolonyal etkilerde her sınıf kadının eşit olması savunulur. Brooks'a göre ise hem feminizm hem de postmodernizmin reddettiği durum kadınların "tek bir ses" olarak temsil edilmesidir (2002, s. 104).

Damızlık Kızların ellerinden insanın kimliğini oluşturan en temel öge olan isimleri bile alınır. Bağlı buldukları komutanın ismine ona ait olduğuna dair bir ek getirilerek anılırlar. Offred adı İngilizce'de, Fred'e ait anlamına gelir. Bu durum görev aldığı her evde de doğal olarak değişir. İlginç olan Fredinki'nin, komutan ve eşine çocuk vermek için komutanla sadece üzerinde kıyafetler ile sevişme olmaksızın eşinin bacakları arasında durup birliktelik yaşadığında, yani 'Ayin'lerde, yaptığı işi bir görev olarak görmesidir. Diğer bir ilginç nokta ise sorgulamalarının, ancak geçmişini özlediği zaman ortaya çıkmasıdır:

"Çamaşırhaneleri düşünüyorum. Oralara giderken neler giymezdim ki: şortlar, kot, koşu pantolonları. Makinelere neler neler koymazdım ki: kendi çamaşırlarımı, kendi sabunumu, kendi paramı, kendi başıma kazandığım parayı. Böyle bir kontrole sahip olmayı düşünüyorum" (Atwood, 2017, s. 33).

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi Fredinki, toplumun kurallarına alışmış gibi gözüktür, hatta geçmişte yaşadığının doğru olmadığını bile aklına getirir. Sanki hem kendine hem de vücuduna yabancılaşmış gibidir:

"Bedenimi bir zevk, bir taşıma nesnesi ya da kendi arzusunun gerçekleşmesi için bir araç olarak düşünürdüm eskiden. Koşmak, düğmelere basmak, şu ya da bu biçimde bir şeylerin olmasını sağlamak için kullanırdım bedenimi (...) Sınırlamalar vardı ama bedenim yine de kıvrak, tek, kanlı canlı bedenimle birdi. Şimdi vücut kendini farklı bir biçimde düzenliyor. Bir bulutun, merkezi bir nesne etrafında donup kalmış, bir armut biçiminde, benim olduğumdan daha sert ve daha gerçek

olan ve yarı saydam ambalajı içinde kırmızı parıldayan, içinde bir boşluk var, gecenin gökyüzü kadar büyük ve karanlık ve bunun gibi kıvrak, siyahtan çok siyah- kırmızı” (Atwood, 2017, s. 87).

Fredinki'nin geçmişte vücudu üzerine bir kontrole sahip olduğu görülür iken şimdi vücudu üzerine hiçbir hükmü yoktur. Artık vücudunu görmek bile istemez: *“Bedenime bakmaktan kaçınıyorum, utanç verici ya da ahlakdışı olduğundan değil de, onu görmek istemediğimden. Beni enine boyuna belirleyen bir şeye bakmak istemiyorum” (Atwood, 2017, s. 74).*

Romanın başkişinin yalnız kalıp kendi hikâyesini anlattığı yedi bölümün ismi ise Gece'dir: *“Gece benim, bana ait bir zaman istediğim kadar kullanabilirim, sessiz kaldığım sürece. Kıpırdamadığım sürece. Hareketsiz kaldığım sürece. Yatmak ve yatırmak arasındaki fark yatırmak her zaman edilgendir” (Atwood, 2017, s. 47).*

Başkişi hikâye anlatarak ayakta durmaya çalışır. Düşünmekten bile çekindiği olguları artık sorgulamaya başlar. Komutanın onu arzulanması bile zihnini meşgul eden kurtuluşuna yardımcı olan bir basamaktır. Komutanla ayinler dışında buluşması, eline koz geçmesi ise onu mutlu eder:

“Dahası: Farkında olmasa da, onun üstünde bir tür hakimiyet kurmuştum şimdi. Ve bundan zevk alıyorum. Niye kıvrıyorum ki. Felaket zevk alıyordum. (...) Onunla konuşma biçimimden, aha şimdiden ilişkimizin farklılaştığını görebilirsiniz” (Atwood, 2017, s. 187).

Başkişi tüm zorlukları zihni ile aşabileceğini düşünerek aklına yönelir:

“Nerede olduğumu biliyorum, kim olduğumu ve günlerden ne olduğumu. Böylece sınıyorum kendimi, aklım başımda. Akıl sahip olunacak değerli bir şey; bir zamanlar insanların para biriktirdiği gibi biriktiriyorum onu. Saklıyorum, zaman geldiğinde, elimde yeteri kadar olacak” (Atwood, 2017, s. 125).

Düşünme ve sorgulama döneminde geçmişe dönen Fredinki'ni özgürlüğe iten etkenler ise bir zamanlar aktif bir feminist olan annesi, radikal bir feminist olan lezbiyen arkadaşı Moira, şoför Nick ve özel görüşmeleri sırasında komutandır.

Öyle bir noktaya gelir ki, yabancılaştığı vücudunu da geri kazanmak ister. Toplumun onu içine soktuğu kimlikten sıyrılıp kendine okuyucular

yaratarak anlattığı hikâye ile kendine yeni bir kimlik inşa eder. Bu sayede Gilead'ın psikolojik baskısından kurtulur. Öncelikle kendi sorununu kendi zihninde çözer. Kendisi bir distopya içerisinde yaşarken yarattığı gelecekte mutlu olan Fredinki daha ütöpik bir oluşum içinde yaşar. Amacı distöpik bir toplumda ütöpik bir eser yaratmaktır.

Bu eser de onun, mutlu bir geçmişi ve geleceği harmanladığı kendi hikâyesidir. Roman, Fredinki'nin kontrolün eline geçtiğinin bilinci ile kendi hikâyesine sahip çıkmasıyla, *"bu, yaşamaya devam ettiğim sürece zihnimde anlattığım bir öykü"* demesiyle noktalanır (Atwood, 2017, s. 363).

3. BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT VE DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ ADLI ROMANLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin konusunu ulusal edebiyatlar oluşturur. Ulusal edebiyatlar, ulusların birbirinden ayrılıp bağımsızlıklarını kazandıklarında, edebiyat tarihine farklı ulusların edebiyatları olarak geçmeleriyle oluşur. Ulusal edebiyat yapıtlarının o ulusun diliyle yazılması ve yazarların o ulusun sınırları içerisinde yaşamlarını sürdürmesi gereklidir. Çünkü ulusların ulus olma özelliğine sahip olabilmelerinde yazarların kullandığı o ulusun insanlarını yansıtan motiflerin, deyimlerin, mecazi anlatımların ve dil yapılarının önemi büyüktür.

Karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarının alanını ise edebiyatlar arası etkileşim oluşturur. Yazarların başka ülkelerde bulunmaları, yabancı dil bilmeleri, çeviri yoluyla diğer edebî eserlere ulaşmaları, edebî toplantılara katılmaları, edebî mektuplaşmalarla kültür ve bilgi alışverişinde bulunmaları ise aralarındaki etkileşimi arttırır.

Karşılaştırılan yapıtlar arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların toplumsal benzerlik ve farklılıklardan kaynaklandığını açıklayan Zirmunskij'in altını çizdiği tipolojik yöntem, Durisin tarafından geliştirilir. Yapıtı sosyolojik ve biçimsel bakış açısıyla yaklaşırken, yöntemsel önermelerde de bulunan Durisin, Zirmunskij'in tipolojik yöntemini toplumsal-tipsel, yazın-tipsel, psikolojik-tipsel benzerlik ve farklılıklar olmak üzere üç ayrı alana ayırır (bkz. Durisin, 1976, s. 93). Dolayısıyla Durisin ulusal edebiyatlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların nedenini ulusların toplumsal ve tarihsel gelişimleri ile psikolojik sorunlarından kaynaklandığını düşünür. Yazar benzerliklerin ya da farklılıkların aynı anda

oluşan edebî gelişim ve değişimlerden kaynaklandığı görüşündedir. Durisin'e göre ulusal edebiyatlar arasındaki iç ve dış olmak üzere iki temas vardır. Yazara göre iç temaslar, dış temaslardan daha önemlidir. Durisin ulusal edebiyatlar arasındaki ilişkiyi toplumsal etkileşimden çok yazın alanındaki etkileşime bağlar: “Dış yazın temasları kuramsal araştırmalar, tanıtma veya eleştiri yazıları aracılığı ile oluşurken, iç yazın temasları da, yapıtların oluşması sürecinde yazarların estetik ve teknik açılardan başka yazarlardan etkilenmesi ile gerçekleşir” (Durisin, 1976, s. 50-51).

Ulusal edebiyatlar arasındaki bağlar dolaysız, oluşumsal (Genetik) ilişkiler ve dolaylı, tipisel (Tipolojik) bağıntılar olmak üzere iki ana başlık altında toplanır. Oluşumsal ilişkiler araştırması özyaşam öykülerine, yazara ve yapıtlarına kaynak olabilecek tüm yazılı belgelere, yazarın alımlama sürecine ve metinlerdeki dönüşümlere odaklanır. Tipisel benzerlik araştırmaları ise yazınsal türler, motif, konu, biçimsel görünüm, yapısal, toplumsal ve tarihsel yazındışı süreçlerin yazıya yansımalarını inceler (Öztürk, 1998: 35). Bu çalışmadaki karşılaştırma da, kuramsal çerçevesinden anlaşılacağı gibi eserler bazında genetik (eserler arası benzerlikler, farklar) ve tipolojik yöntemlerin harmanlanması bağlamında yapılmıştır.

Genetik yöntemle değerlendirdiğimizde romanlar arasında içeriksel farklardan biri, *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı romanın başkarakteri Fredinki'nin zihninde yarattığı öykü daha mutlu bir geçmişi ve geleceği harmanlayan kendi hikâyesinin olması, distopik bir toplumda ütopyik bir eser meydana getirmesidir. Romanda da zihninde yarattığı öyküyü şu şekilde dile getirir:

“Bu, aynı zamanda anlattığım bir öykü, kafamın içinde, yaşamaya devam ettiğim sürece. Yazmaktansa anlatmak, çünkü yazmak için hiçbir şeyim yok ve yazmak kesinlikle yasak. Yine de bu bir öyküyse, kafamın içinde bile olsa, onu birine anlatıyor olmalıyım. Bir öyküyü sadece kendine anlatamazsın. Her zaman bir başkası vardır” (Atwood, 2017, s. 58).

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı romanın başkarakteri Winston Smith ise mutlu bir gelecek için yazmak ister. Direnişin ilk adımı olarak gizlice sahip olduğu deftere tele-ekranların onu göremeyeceği bir yerde, doğmamış olanlar ve gelecek için günce tutmaya çalışır, ancak güncesini tamamlayamaz.

Romanlarda cezalandırma biçimleri arasındaki farklılık da dikkat çeker. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*' te düşünce suçlu buharlaştırılır:

“Kuşkusuz, bir de ‘düşünce suçu’ vardır. Sözgelimi, günce tutmak bile tehlikeli bir suçtur. Düşünce Polisi sürekli ensenizdedir. Tutuklamalar her zaman geceleyin yapılır. Ansızın irkilerek uyanırsınız, hoyrat bir el omzunuzu sarsar, gözlerinize ışıklar tutulur, yatağınızı acımasız yüzler çevreler. Çoğu zaman ne yargılama olur ne de bir tutuklama raporu tutulur. Ortadan kayboluverirsiniz. Adınız kayıtlardan silinir yaptığınız her şeyin kaydı yok edilir, bir zamanlar var olduğunuz bile yadsınır, sonra da tümünden unutulur. Kökünüz kazınır, külünüz havaya savrulur; onların deyişiyle ‘buharlaşırsınız” (Orwell, 2012, s. 346).

Damızlık Kızın Öyküsü'nde ise itaat etmeyen, kendilerine verilen sınırların dışına çıkanların cezaları bir çengelle, duvara asılmak olur:

“Duruyoruz, sanki bir işaret almış gibi birlikte ve bedenlere bakıyoruz. Bakmamızın sakıncası yok Zaten öyle yapmamız gerekiyor: Orada bulunmalarının nedeni bu, Duvar'da sallanmalarının. Bazen günlerce orada kalırlar, yeni bir grup gelinceye kadar, öyle ki mümkün olduğu kadar çok insan onları görme şansına sahip olsun diye çengellere asılılar.

(...) Bu amaç için yerleştirildi çengeller Duvar'ın tuğlalarına. Hepsi dolu değil. Kolu olmayanlar için yapılmış protezlere benziyor çengeller. Ya da çelikten soru işaretlerine, tepe üstü ve yana yatık. (...) En kötüsü başlar üzerindeki torbalar, yüzlerinin almış olabileceği şekillerden daha kötü bunlar. Adamların yüzleri, henüz boyanmamış bebeklere benziyor; korkuluk gibi, bir bakıma öyleler zaten, çünkü amaçları korkutmak” (Atwood, 2017, s. 50).

Görüldüğü üzere *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te cezalar gizli bir şekilde verilirken, *Damızlık Kızın Öyküsü*'nde toplumun ibret alması için gözler önünde verilir.

Tipolojik açıdan değerlendirildiğinde Orwell ve Atwood'un çıkış noktaları tarihe ve sınıfa dayalıdır. Eserler farklı dönemlerde yazılmış olsalar bile aynı şeyleri anlatır niteliktedir. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı romanda kuralları ihlâl edenler, polis devriyelerinin pencereleri gözetlemesiyle, en

kötüsü de Düşünce Polisleri tarafından tespit edilirken; *Damızlık Kızın Öyküsü*'nde ise bunun yerini 'göz' adı verilen, melekler arasından seçilen, savaşta görev alan muhafızlar alır.

Genetik yöntemle değerlendirildiğinde iki roman arasındaki benzerlik ise *Damızlık Kızın Öyküsü*'nde yer alan karakterlerin Alma, Jaine, Dolores, Moira ve baş karakter June gibi isimleri insana kimlik kazandırdığı için artık kullanılmaz. Onun yerine kızlar sahibi oldukları komutanların isimlerine ek konularak 'Fredinki' (Offred), 'Gleninki' (Offglen) şeklinde çağrılır. Ayrıca kızların ayak bileklerine dört rakam ve bir şekilden oluşan bir de dövme yapılır:

"Şimdi ayak bileğimdeki küçük dövmeyle görmekten kaçınmıyorum. Dört rakam ve bir göz, karşıt anlamda bir pasaport. Asla başka bir yere doğru ortadan kaybolamayacağımı garantileme amacı taşıyor. Bunun gerçekleşmesi istenmeyecek denli önemliyim, az bulunur bir şeyim. Ulusal bir kaynağım" (Atwood, 2017, s. 86).

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı eserde ise karakterler kendilerine verilen numaralarla adlandırılır. Winston Smith de '6079' numarasıyla çağrılır. (Orwell, 2012, s. 47).

Diğer bir genetik benzerik ise kahvenin herkes tarafından içilememesidir. *Damızlık Kızın Öyküsü*'nde Damızlık Kızların kahve içmesi yasaktır. Onlar doğuracak bebekleri için sağlıklı beslenmek zorundadırlar:

"Pişmiş bir patates, taze fasulye, salata. Tatlı olarak da konserve armut. Yeterince iyi bir yemek, gerçi sade ve donuk. Sağlıklı yemek. Vitamin ve minerallerinizi almalısınız, derdi Lydia Teyze koketçe. Değerli bir tekne olmalısınız. Gene de kahve ve çay yok, alkol yok. Bu konuda araştırmalar yapıldı" (Atwood, 2017, s. 87).

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı romanda da kahve sadece İç Parti evlerinde içilir.

"Winston, 'Kahve,' diye mırıldandı, 'evet' gerçek kahve.

'İç Parti kahvesi,' dedi Julia. 'Tam bir kilo.'

'Bütün bunları nereden buldun?'

'Hepsi İç Parti'nin. O domuzlarda yok yok. Neyse ki, garsonlar, uşaklar, halktan insanlar onlardan ufak ufak araklıyorlar'' (Orwell, 2012, s. 156).

Hiyerarşinin hâkim olduğu her iki romanda da diğer bir ortak nokta ise kadınların süsleri konusunda da sınırlar içerisinde tutulmasıdır. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'te Partili kadınlar asla makyaj yapıp parfüm süremezler, ancak bu durum proleterler için geçerli değildir. "Yalnızca proleter kadınlar parfüm kullanırlardı. Parfüm kokusu, Winston'ın kafasında, fahişlikle bütünleşmişti"* (Orwell, 2012, s. 75).

Damızlık Kızın Öyküsü'nde de Damızlık Kızlar'ın makyaj yapması yasaktır, ancak Fredinki komutan ile gizlice kulübe gittiği akşam komutanın getirdiği makyaj malzemeleri ile bu yasağı çiğner.

Romanlardaki bir diğer dikkat çeken benzerlik de cinsellik konusundadır. Okyanusya'da, cinsellik erotizm olmaksızın sadece çocuk dünyaya getirmek için gerçekleştirilir:

"(...) yalnızca kadınlarla erkekler arasında sonradan denetleyemeyeceği bağılıkların oluşmasını önlemek değildir. Asıl amaç, sevişmekten zevk almayı tümünden yok etmektir. Erotizm "düşman" olarak görülür. Parti üyeleri arasındaki evliliklerin bir kurul tarafından onaylanması gerekir. Evliliğin kabul gören tek bir amacı vardır, o da Parti'ye hizmet edecek çocuklar dünyaya getirmektir. O yüzden, cinsel ilişkiye laıman yapmaktan farksız, hiç de iç açıcı olmayan sıradan bir işlem olarak bakılır" (Orwell, 2012, s. 348).

Gilead Hükümetin'de de durum aynıdır. Damızlık Kızlar'ın var olma nedenleri Eşler'in de eşlik etmesiyle komutanlarla Ayin adı altında sevişme olmaksızın çocuk yapmak amacıyla ilişkiye girmektir. Onlar ancak üreme amacıyla komutanlar ile birlikte olabilir ve yalnız kalabilirler:

"(...) komutanlar ile yalnız kalmamız yasak. Üreme amaçları için varız biz: Odalık, geyşa ya da fahişe değiliz. Tam tersine. Bizi bu kategoriden çıkarmak için mümkün olan her şey yapılmış. Bize dair eğlendirici hiçbir şey olmamalı, gizli tutkuların serpilmesine hiç yer bırakılmamalı. Ne onlar ne de biz özel ilişkiler için yaltaklanamayız, aşk için hiçbir dayanak bulunmamalı. Biz iki bacaklı rahimleriz, hepsi bu: kutsal tekneler, gezgin kadehler" (Atwood, 2017, s. 172-173).

Romanlar tipolojik yöntemle değerlendirildiğinde genel olarak dikkat çeken bir benzer nokta ise aşk ve erotizmin yok edilmesi ve okuyucunun insanlık dramıyla yüz yüze getirilmesidir.

SONUÇ

Konusunu ulusal edebiyatların oluşturduğu karşılaştırmalı edebiyat bilimi, iki veya daha fazla ulusal edebiyatı konu, motif, üslup, dilsel özellikler ve yapı bakımından karşılaştırır. Bu karşılaştırmalar ortak dil ailesi, kültür ve coğrafya bölgelerinin ulusal edebiyatları arasında yapılabileceği gibi farklı kültürlere sahip, farklı dil ailelerine mensup ve farklı coğrafyalarda bulunan edebiyatlar arasında da yapılabilir, çünkü asıl amaç iki ulus arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ve bunların nedenlerini değerlendirmektir.

Ulusal edebiyatlar arasındaki bu bağlar da oluşumsal (Genetik) ve tipisel (Tipolojik) yöntem adı altında iki başlık altında incelenir. Genetik yöntem karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde karşılaştırılan eserlerin oluşum aşamasındaki benzerliklerini ve farklılıklarını değerlendirirken; tipolojik yöntem ise farklı dönem ve coğrafyalardaki edebî metinlerin toplumsal koşullardan doğan benzerliklerini ele alır.

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört ve *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı eserler de genetik yöntemle değerlendirildiğinde aralarındaki benzerlik karakterlerin isimsiz oluşlarında, fark ise bireyleri cezalandırma biçiminde ortaya çıkar. Romanlar arasındaki bir diğer farklılık da *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün başkarakteri Winston Smith'in düşünce suçunun ölüm olduğu Okyanusya'da bir şey yapamayışı iken, *Damızlık Kızın Öyküsü* romanının başkarakteri Fredinki'nin yaşadığı bu distopik toplumda ütöpik bir eser yaratmayı, ancak kendi zihninde gerçekleştirebilmesidir.

Eserler tipolojik yöntemle incelendiğinde ise görülen benzerlikler, roman kişilerinin *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te düşünce polisleri; *Damızlık Kızın Öyküsü*'nde ise göz adı verilen muhafızlar tarafından gözlenmesinde ortaya çıkar. İki roman arsında göze çarpan bir diğer benzerlik ise erotizmin ve aşkın yok edilmiş olmasıdır.

Sonuç olarak, bireyselliğin yok edildiği, zihnin kontrol altına alınmaya çalışıldığı, insanların makineleştirildiği, totaliter bir rejimin uygulandığı George Orwell'ın *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ve Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı romanları genetik ve tipolojik yöntemlerle karşılaştırıldığında düzene karşı çıkmaya çalışan iki benzer karakterin çizilmiş olduğu görülür.

KAYNAKÇA

- Atalay, İ. (2019), *Karşılaştırmalı Edebiyat*, İstanbul: Hiperyayın.
- Atwood, M. (2017), *Damızlık Kızın Öyküsü*, Sevinç Altınçekiç, (Ö. Kabakçioğlu, Çev.), İstanbul: Doğan Kitap.
- Aydın, K. (1999), *Karşılaştırmalı Edebiyatın Postmodern Bağlamda Algılanışı*, İstanbul: Birey Yay.
- Aytaç, G. (1997), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Gündoğan Yay.
- Aytaç, G. (2019), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Bezel, N. (1984), *Yeryüzü Cennetleri*, İstanbul: Say Yay.
- Brooks, R. E. (2002), "Feminism and International Law: An Opportunity for Transformation. *yale Journal of Law and Feminism*," 14, 345-351.
- Durisin, D. (1976), *Vergleichende Literatureforschung*, Berlin: Akademie Verlag.
- Göbenli, M. (2005), *Direnmenin Estetiği'ne Güven*, İstanbul: Donkişot Güncel Yay.
- Johnson, A. (2001), *The Cultural Cold War: Faust Not The Pied Piper*, 28 Aralık 2017 tarihinde, adresinden erişildi <http://nova.wpunj.edu/newpolitics/issue31/johnso31.htm>.
- Kumar, K. (2006), *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, (A. Galip, Çev.), İstanbul: Kalkedon Yay.
- Orwell, G. (2012), *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, (C. Üster, Çev.), İstanbul: Can Yay.
- Öztürk, Ali. O. (1998), *Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları*, Konya: Selçuk Üniversitesi'ni Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Said, E. (1999), Hey, Mister, you want dirty book? *London Review of Books*, 21 (9), Tarihinde, adresinden erişildi <http://cosmos.ucc.ie/cs1064/jabowen/IPCS/php/art.php?aid=284255>.
- Saunders, F. S. (1999), Who Paid The Paper?: The CIA and The Cultural Cold. *Granta Books*. Tarihinde adresinden erişildi. [http:](http://)

//thurnundtaxi.blogspot.com.tr/2013/04/hey.mister-you-want-dirty-book.htm.

Uysal, M. B. (2012), "George Orwell'ın 1984'ü: Toplumsal Değerler ve Anti-Ütopya", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9.

<http://www.notosoloji.com/dunyaca-unlu-alti-yazar-mahlaslarini-nasil-secti>
(Erişim: 10.07.2019)